

אוקטובר 2000 : מטרות מוגדרות ודרכי פעולה חדשות

בשונה מעימותים קודמים, לא נסתפק במחאה ובאזכרה אלא נפעל למען הענשת הפושעים. המשולש של ועדת המעקב, ועד המשפחות השכולות ועדאלה יצר דרך התמודדות חדשה, הכוללת את המרכיבים הדרושים למימוש יעד זה.

ד"ר מרואן דווירי(*)

חללי אוקטובר 2000 אינם החללים הראשונים מקרב האזרחים הערבים בישראל. קדמו להם חללי כפר קאסם ב-1956 וחללי יום האדמה ב-1976. בעקבות התנהגותה של מח"ש (המחלקה לחקירת שוטרים) והדו"ח שפירסמה ב-18 בספטמבר 2005, שלא כלל המלצה להגשת כתב אישום נגד מי מהאחראים, נראה כי משטרת ישראל עדיין מתייחסת אל האזרחים הערבים על פי התפיסה שרווחה בעת טבח כפר קאסם, כשהעונש שהוטל על מפקד היחידה שביצעה את הטבח היה קנס של גרוש אחד. לנוכח האחזותו של הממסד הישראלי בתפיסה זו, המזלזלת בדם החללים, איך אפשר לנהל מאבק שונה מזה שהתנהל בעקבות כפר קאסם וביום האדמה?

לא נסתפק במחאה ובאזכרה

אפשר לטעון כי תגובתם של האזרחים הערבים בשנים שלאחר הטבח בכפר קאסם והתנגשויות יום האדמה התאפיינה בקיום אזכרות מחד גיסא ובארגון פעולות מחאה מאידך גיסא. תגובה זו כללה גיוס עממי נרחב להפגנות, לשביתות ולעצרות המוניות שנתיות, אשר תרמו לעיצוב התודעה הפטריוטית, הוסיפו משקל ציבורי למאבק הכולל נגד מדיניות הדיכוי והניבו הצלחות ממשיות בנושא האדמה ובתחומים נוספים. אבל ההתמודדות עם נפילת חללי אוקטובר 2000 שונה בתכלית מקודמותיה, הן בדרכי הפעולה הננקטות והן בתכליות שהיא נועדה להשיג. לצד המשך המאבק הכללי נגד הדיכוי הלאומי, עלתה בעקבות אירועי אוקטובר 2000 צורת התמודדות ומאבק מיוחדת, בעלת יעד מוגדר: העמדת האחראים לדין והענשת הפושעים.

המשולש של ועדת המעקב, ועד המשפחות השכולות ועדאלה

למן הרגע הראשון אחרי נפילתם של חללי אוקטובר 2000 החל התיאום בין ועדת המעקב לבין עדאלה והוקם, לראשונה, ועד המשפחות השכולות. משולש זה יצר נוסחה יעילה להתמודדות. ועדת המעקב, על כל מרכיביה המפלגתיים, סיפקה את הגג הייצוגי-הפטריוטי ואת הרציונל הפוליטי, עדאלה סיפקה את הבקיאות המקצועית וועד המשפחות השכולות שיקף את ההיבט האנושי ולא הניח ללפיד המאבק לדעוך. כך נוצרה דרך מאבק חדשה, הכוללת את כל המרכיבים הדרושים להשגת התקדמות. ואכן, הושגו הצלחות תקדימיות, עם מימוש הדרישה להקים ועדת חקירה ממלכתית – ועדת אור – ולאחר מכן פרסום דו"ח הוועדה שכלל, למרות הביקורת שלנו עליו, עמדה חדשה וחיובית כלפי האזרחים הערבים. לאחרונה גרמה דרך מאבק זו לבלבול ומבוכה בעמדת היועץ המשפטי לממשלה ומח"ש.

המאבק עודנו בתחילת דרכו, ולכן חובה להבהיר כי אין בכוחו של אחד ממרכיבי המשולש לנכס לעצמו את ההישגים שהוזכרו, לפסול את חשיבותם של שאר המרכיבים או להמשיך את דרכו בלעדיהם. ועדת המעקב, על כל חשיבותה, לא היתה יכולה להגיע להישגים אלה ללא הטיפול

המקצועי הנכון של עדאלה, או בלא התפקיד החשוב שמילא ועד המשפחות השכולות. דברים דומים אפשר להגיד גם על עדאלה וועד המשפחות השכולות.

בעדאלה ראינו כי הפעילות הציבורית והפוליטית מחזקת את העבודה המשפטית. לכן פעלנו, ועודנו פועלים, בתיאום מלא עם שאר מרכיבי המשולש הזה. חלוקת התפקידים בין המרכיבים חייבת להיות ברורה, בלי לטרוף את הקלפים, ובלי פלישה של מרכיב כלשהו למקומו של מרכיב אחר. אסור גם שאחד המרכיבים יוותר על האחרים. בנוסחה זו לכל מרכיב יש תפקיד מיוחד, המשלים את תפקידם של שני האחרים. לכן אני קורא להשאיר את הוויכוח באשר להמשך הדרך בתוך משולש זה, ולשמור על המשולש עצמו כדרך פעולה יעילה להמשך המאבק.

ממד משפטי, ממד ציבורי וממד בינלאומי

בשונה ממאבקים קודמים, משולש המאבק קבע הפעם אסטרטגיית התמודדות שבה שלושה מסלולים מקבילים: המסלול המשפטי, שבו מתנהל דיון שוטף עם המשטרה, היועץ המשפטי ובג"ץ; המסלול הציבורי - מערכות הסברה בתקשורת ויוזמות למאבק ציבורי ולגיוס האזרחים הערבים והכוחות הדמוקרטיים היהודיים; ומסלול בינלאומי, שנשאר פתוח כאפשרות אחרי שימוצו כל האמצעים המשפטיים בישראל. אני מדגיש: מסלולים אלה משלימים זה את זה, היות שידוע לנו כי דיוני המערכת המשפטית והחלטותיה מושפעים ממידת הלחץ הציבורי ומהאופציה הקיימת להעביר את הטיפול בסוגיה לזירה הבינלאומית.

בשבועות האחרונים התקיים דיון בשאלה אם הפגנת המחאה בירושלים, שלושת ימי שביתת הרעב של חברי ועדת המעקב והתהלכות לזכר החללים מכפר ג'ת (במשולש) עד עראבה (בגליל), היו תגובה חזקה דיה על דו"ח מח"ש, שביקש לסגור את התיקים בלי להעמיד לדין איש מהשוטרים האחראים להרג האזרחים הערבים. היו גם קולות שקראו לשביתה כללית. אחרי שראש מח"ש הנוכחי, הרצל שבירו, הצהיר, בתיאום עם היועץ המשפטי לממשלה, שהחקירה תיפתח מחדש, התעורר דיון על משמעות הנסיגה של השניים מהתמיכה בדו"ח מח"ש ובשאלה אם הדבר אירע בהשפעת פעולות המחאה.

מעבר לדיון על אופיין של פעולות המחאה - הפגנות או שביתה - אני סבור שהבלבול בעמדת היועץ המשפטי ומח"ש וקולות הביקורת שנשמעו מצד כוחות דמוקרטיים, הם תוצאה של עמדתו הנחרצת של משולש המאבק להמשיך בשלושת המסלולים שתוארו לעיל, על פי תפיסה ומטרות ברורות. הרי פעולות המחאה, לרבות שביתה כללית או שביתה רעב, לא היו יכולות לגרום לשינוי בעמדת ראש מח"ש והיועץ המשפטי או לנסיגה מתמיכתם בדו"ח מח"ש, לולא נוהל המאבק בדרך נכונה ומתוך התעקשות נחושה להשיג מטרות ברורות ביום מן הימים. לראיה, השביתות ואסיפות ההמונים בעקבות יום האדמה 1976 לא הביאו לפתיחת חקירה כלשהי. נכון שהתקופה היתה שונה, אבל חלק מהשוני היה אי קיומו של משולש המאבק והעדר מטרות ברורות. אמנם המאבק הציבורי שלנו בעקבות יום האדמה היה בעל משקל רב במערכה נגד הפקעת אדמות והניב הישגים חשובים, אך הוא לא הביא להעמדה לדין, ולו גם של אחראי אחד. הפעם לא נסתפק במאבק כללי, אלא נפעל כדי שהאחראים ישלמו את המחיר. אני סבור שלהכרזת עדאלה ואחרים שלנגד עיניהם עומד טבח "יום ראשון השחור", שאירע באירלנד ב-1972 ונפלו בו 13 חללים אירים, היתה השפעה

משמעותית על הממסד ועל דעת הקהל הישראליים. בזמנם סגרו השלטונות הבריטיים את תיק החקירה, כפי שפעלו השלטונות הישראליים בתיק אוקטובר 2000, אך המשך המאבק הציבורי, המשפטי והתרבותי אילץ את השלטונות הבריטיים להסכים, 26 שנים אחרי האירועים, להקמת ועדת חקירה בינלאומית שפתחה בחקירה חדשה ב-1998. קיומו של משולש המאבק וניהול המערכה בשלושה מסלולים הם שאילצו את היועץ המשפטי לסגת מתמיכתו המוחלטת בדו"ח מח"ש. משולש המאבק העריך כי נסיגה זו היא בבחינת סדק בשריונם של המשטרה ושל היועץ המשפטי, אך אין לראות בה צעד לעבר עשיית צדק עם החללים או לקראת מימוש הצדק. ההערכה היא שהנסיגה נועדה להגן על דו"ח מח"ש במסדרונות משרדי מח"ש ופרקליט המדינה, מחשש לעימותים צפויים בבג"ץ ובערכאות בינלאומיות. ההתעקשות על העמדת הפושעים לדין היא שיצרה את הבלבול הזה (ראו: כישלונות מח"ש באתר עדאלה).

שפיטת האחראים והענשת הפושעים

למאבק הפוליטי והפטרייטי הכללי יש חשיבות רבה,, אך בנוסף אליו נקבעו יעדים ברורים למאבק בעקבות אוקטובר 2000. העיקרי שבהם הוא שפיטת האחראים והענשת הפושעים. הפעילות לקראת השגת מטרות אלו החלה בדרישה למנות ועדת חקירה ממלכתית מיד אחרי שהפשע אירע, ונמשכה בדיוני ועדת אור ובהתמודדות עם דו"ח מח"ש. מערכה זו תימשך עד להוצאת החקירה מידי של פרקליט המדינה, ערן שנדר, והבאתה אל בג"ץ ואל ערכאות בינלאומיות, בהעדר ברירה. איננו שואפים רק להענשת השוטרים שירו באוקטובר 2000 ובראשם ניצב (בדימוס) אליק רון, שנתן את הוראות הירי לצלפים, אלא להענשת השרים האחראים בכל הרמות. עלינו לעמוד על המשמר כדי למנוע את חזרתם של ראש הממשלה לשעבר, אהוד ברק, של השר לביטחון פנים אז, שלמה בן עמי, של מפכ"ל המשטרה אז, יהודה וילק, ושל שאר בעלי התפקידים שנשאו באחריות ציבורית באותה עת, לתפקיד ממלכתי כלשהו.

אנו דורשים להעמיד לדין את ערן שנדר, ראש מח"ש בשנת 2000, שבמקום השעיה מתפקידו קודם לעמדת פרקליט המדינה. התנגדנו לפתיחה מחודשת של תיק החקירה במשרדו של פרקליט המדינה שנדר ותבענו חקירה מחודשת במסגרת ועדה ניטרלית, אך איננו מסתפקים בזאת. אנו דורשים את פיטוריו של שנדר בשל המחלל שהוא אחראי לו. בהיותו ראש מח"ש, הוא יכול היה לפתוח בחקירה מיד עם נפילת החלל הראשון בתחילת אוקטובר. כך היה מרתיע את אליק רון מלהשתמש בצלפים, מביא להפסקת הירי ומונע את נפילתם של שאר החללים. שנדר יכול היה להתחיל באיסוף ראיות מיד אחרי מקרי ההרג והפציעה, לרבות נתיחת הגופות לפני הטמנתן. לפני תחילת עבודתה של ועדת החקירה בראשות השופט תיאודור אור עמדו לרשותו של שנדר שבועות כדי לסיים את החקירה ולהעמיד את החשודים לדין. במקום למלא את תפקידו, הוא הופיע חמש שנים מאוחר יותר, כפרקליט המדינה, הביע תמיכה בדו"ח מח"ש וטען כי אי אפשר להגיע אל היורים. מערכת הביטחון הישראלית, המכירה כל תנועה של כל לוחם פלסטיני בשטחים הכבושים ומחסלת ללא משפט, טוענת, בשיא החוצפה, כי אין ביכולתה לדעת כיצד התנהגו אנשיה באוקטובר 2000.

גיליון עדאלה האלקטרוני, מס' 19, אוקטובר 2005

הפעם לא נסתפק בהמשך המאבק ובעריכת אירועי אזכרה לחללים. הפעם נמשיך במערכה עד לפיטוריו של שנדר ועד שביום מן הימים יובאו הפושעים לדין.

* יו"ר הנהלת עדאלה